

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПАСИВНУ ПОВЕДІНКУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ США

Американське законодавство досить лояльно ставиться до пасивної поведінки особи, і фактично відповідальність за бездіяльність може настати лише якщо вона є способом вчинення певного злочину, та утримання від дій з боку злочинця було цілеспрямованим, тобто мало на меті настання злочинного результату. Наприклад, позбавлення життя особи, яку було викрадено та позбавлено харчування, якщо винний бажав чи свідомо припускав перспективи настання смерті жертви. Але в цьому випадку бездіяльність відіграє роль другого плану, адже перш за все злочин був вчинений активними діями, тобто особу було викрадено та позбавлено можливості отримувати харчування. На наш погляд, така бездіяльність є лише різновидом активних дій з позбавлення життя іншої людини, тому кримінальна караність таких дій не викликатиме жодних сумнівів ні з позицій теорії ні практики. Крім того, американська кримінально-правова доктрина цілковито визнає кримінально караною бездіяльність, яка пов'язана з невиконанням батіківських обов'язків, та інших обов'язків, які були передбачені законом чи судовими рішеннями. Крім того, особа нестиме відповідальність і за ненадання допомоги постраждалим в результаті її протиправних дій (у таких випадках залишення в небезпеці смерть потерпілого може обумовити обвинувачення у ненавмистому, або навіть в умисному вбивстві). Але надто дискусійною залишається проблема ненадання допомоги особі, яка знаходилася в небезпечному для життя стані.

На даний час кримінальне законодавство лише чотирьох штатів передбачає відповідальність за ненадання допомоги особі, яка знаходиться в небезпечному для життя стані. Це штати Мінесота, Род Айленд, Вермонт та Вісконсін. Відповідно до законодавства інших адміністративно-територіальних одиниць США такі дії не створюють складу злочину. Таким чином, доктрина «доброго самаритянина» не знаходить широкої підтримки серед представників законодавчої влади та науки. Пояснити такий стан речей можна з огляду на значний індивідуалізм, який є притаманний людським взаєминам у західних розвинутих суспільствах. Так М. Мур стверджує, що принципове значення *actus reus* полягає не лише в тому, щоб запобігти застосуванню покарань лише за думки, але й щоб виправдати відмову законодавця від передбачення покарань за припущення бездіяльності. Аргументі Мура зводяться до наступного: по-перше, він визначає бездіяльність як утримання від вчинення руху (в цілому – як утримання від вчинення акту). Інші концепції бездіяльності, на його думку, не витрумують критики (так йдеться про формулу бездіяльності, яка розглядає утри-

мання від дії як різновид дії). По-друге він стверджує, що бездіяльність не спричиняє нічого, тобто не може змінити ситуацію на гірше, ніж мало бути в певній обстановці, адже просто не змінює речі на краще. По-третє, автор вважає, що вимога певної поведінки звужує права особи, фактично примушуючи її вчиняти певним чином. Також на його думку складно розрізнити на практиці випадки, коли бездіяльність особи слід вважати злочинною, а в якому разі – ні. На наш погляд, наведена позиція є слабкою як з юридичних позицій, так і з точки зору суспільної моралі.

Так Мур намагається усунути причинний зв'язок, а точніше його передумови. Й справді, відсутність дій як таких не змінює нічого у ланцюзі причинності, тобто розвиток подій відбувається по певному сценарію, до якого ніяким чином не причетна особа, яка утрималася від дій. Хоча Мур визнає, що існують злочини, які вчинюються саме утриманням від вчинення дій, наприклад, ухилення від сплати податків. Тобто так чи інакше, але йому доводиться визнавати *активний* характер бездіяльності в кримінально-правовому сенсі. Ухилення від сплати податків є криміналізованим діянням, тобто передбачено законом як злочин. Отже, будь-який вид утримання від дій, визнаний законом злочинним, покладає на особу обов'язку діяти під загрозою застосування кримінального покарання. У світлі викладеного, концепція бездіяльності М. Мура не витримує критики. Якщо ж звертатися до суто моральних аспектів ненадання допомоги особі, яка знаходиться в небезпечному стані, то слід знову непогодитися з твердженням Мура про відсутність потенційної небезпеки пасивної поведінки. В разі настання тяжких наслідків в результаті ненадання допомоги є очевидною шкода, яка хоч і не була безпосередньо обумовлена байдужістю іншої особи, проте знаходиться з нею в щільному зв'язку. Ми можемо розглядати фактори, які створили ризики для життя та здоров'я як передумови *первісного причинного зв'язку* із настанням наслідків. При цьому не має різниці, чи були ці фактори пов'язані зі злочинними або ж протиправними діями, або ж виникли в результаті збігу певних обставин. Бездіяльність же особи, яка мала змогу надати допомогу, але свідомо не надала її, є передумовою *похідного причинного зв'язку* з настанням тяжких наслідків. Можна навіть стверджувати, що така бездіяльність перериває причинний зв'язок і вже самостійно обумовлює настання наслідків. Втім, такий підхід неприпустимий, адже усуватиме першоджерело небезпечної ситуації із ланцюга причинності. Але так чи інакше, і первісний і похідний причинний зв'язки в *рівному ступені* обумовлюють настання результату. Втім М. Мур не єдиний обґрунтовує такий підхід в науці: аналогічних позицій дотримуються Дж. Флетчер, У. Ла-Фейв, Х. Харт та інші дослідники. Крім того, саме цей підхід до вирішення питання про відповідальність за ненадання допомоги є домінуючим, що цілком підтверджується незначною кількістю юрисдикцій, де ненадання допомоги в разі наявності загрози для життя є криміналізованим.

Історично американське право не вбачало в бездіяльності вчинення певного акту, чи дії, і в цьому воно в повному ступені успадкувало традиції англійського загального права. Декілька раніше йшлося про механічний та поведінковий підходи до розуміння кримінально-протиправного акту. Залишення в небезпеці виходить за межі, окреслені механічним підходом, проте цілком знаходяться в колі поведінкового. Деякий примітивизм в теорії призвів до ігнорування потенційно суспільно небезпечної, але пасивної поведінки з боку закону. В свою чергу, приклади із життя (не із судової практики, так як її з відпомих причин просто немає) свідчать про те, що навіть медичні працівники уникають кримінального покарання за ненадання невідкладної допомоги. Але новітні тенденції в законодавстві наводять на думку, що через певний проміжок часу ситуація може докорінно змінитися: як мінімум чотири штати криміналізували ненадання допомоги особам, життю яких загрожує небезпека. Скоріше за все, ця тенденція буде зберігатися і надалі. Питання же відповідальності за бездіяльність є надзвичайно слабким місцем американської кримінально-правової доктрини, тому потреба відповідної корекції є цілком очевидною.

Балобанова Д. О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент*

МІСЦЕ ЗВИЧАЮ У ЗАСТОСУВАННІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Право є лише область можливої або належної поведінки учасників суспільних відносин. Ця можлива або належна поведінка перетворюється в дійсність внаслідок складного динамічного процесу, якій в загальній формі прийнято називати реалізацією права (Теория государства и права: Учебник / Под ред. А. В. Малько и А. Ю. Соломатина. 2007, с. 254). Тільки тоді, коли право втілюється в певних суспільних відносинах, поведінці осіб, яким адресовані певні норми, тобто коли вони реалізуються, право виконує своє соціальне призначення, а, отже, в наявності реалізація права.

Під реалізацією права розуміють усі шляхи набуття ним властивостей позитивного утворення, переведення його з лише потенційно можливих у даному соціумі юридичних форм, з рівня природного права на рівень реального чинника суспільного життя. Зокрема, для країн, що входять до романо-германської правової сім'ї, до яких належить і Україна, згаданий процес пов'язаний передусім з фіксацією правових норм у нормативно-правових актах та договорах з визнанням державою правової природи деяких звичаїв (Загальна теорія держави і права: Підручник / За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. 2010, с. 406).

Звичайне право являє собою одне з найдавніших явищ в історії людства взагалі та кримінального права, зокрема, оскільки передувало пись-